

שמחת ירח אדר
וימי הפורים

המערכת: מודיעין עילית, קרית ספר, מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220 פקס: 153-89744220 ©

באיל להארות והערות

ולקבלת המהדורה המקוונת על פרשת שבוע היוצאת

לאור מדי שבוע באייל :

rinuna@shtaygen.co.il

שמחת ירח אדר וימי הפורים -

שמחת התרת הספיקות

'זכה' המן בן המדתא, ומבני בניו למדו תורה בבני ברק (ע"פ סנהדרין צו:). ובנוסחת הש"ס שבעין יעקב (שם) נתפרש, שהכוונה היא לרב שמואל בר שילת. וראה זה פלא, שרב יהודה בנו של רב שמואל בר שילת, שהיה מזרעו של המן, הוא בעל האימרה הידועה (תענית כט.) 'משנכנס אדר מרבין בשמחה'. וזאת כדרכו של חודש אדר, שכל עניניו עומדים בבחינת 'ונהפוך הוא'. ובמאמר זה העוסק בפישרה של שמחת חודש אדר וימי הפורים, ניתן אל ליבנו, לחקור ולהתבונן בשורש ריבוי השמחה שנתייחדה לחודש אדר יותר משאר החדשים.

מדוע נמשלה אסתר לאילת השחר ולא לכוכבי נשף

הנה דרשו חז"ל (יומא כט.), 'למה נמשלה אסתר לשחר [פירש"י, שאסתר היא שאמרה את מזמור "למנצח על אילת השחר"]', לומר לך, מה שחר סוף כל הלילה, אף אסתר סוף כל הנסים'. והקשה הגר"י אייבשיץ בספר יערות דבש (ח"ב דרוש ב), שהמשל איננו דומה לנמשל, שהרי המצב של סיום וסוף כל הניסים דומה יותר לדמדומי החמה בזמן שקיעתה, עת אשר פנה יום ובא לילה, והיה צריך להמשיל את אסתר לכוכבי נשף הנראים בשלהי היום ובתחילת החשיכה, ולא לשחר המפציע ומבשר את ב'א הארת היום.

ובישוב הענין, יסוד היערות דבש יסוד חשוב ומאלף, והוא, כי תכלית הניסים והנפלאות שעשה ה' בדורות הקדמונים, היתה כדי לסלק מליבם ספיקות באמונה התמימה בהשי"ת [ויודגש, כי ודאי שדברים אלה הינם לפי גודל מדרגתם של הקדמונים, ואין לנו שום צד של השגה בהם ובעיניהם]. והיינו שבזמן שהיו ישראל במדבר, נסתפקו שמא אין השגחת ה' מצויה בתחתונים, לרוב גדולת רוממותו, וכאומרם (שמות יז, ז) "היש ה' בקרבנו אם אין", וכפי שדרשו חז"ל (ילקו"ש שמות רמז רסא), 'היש ה' בקרבנו, אם מסיחין אנו בלבבנו והוא יודע מה אנו מסיחין, נעבדנו, ואם לאו, נמרוד בו'.

ולמען הסר ספק מליבם, נעשו להם ניסים ונפלאות, כדי שיכירו וידעו, כי ה' משגיח על ישראל בהשגחה פרטית עליונה. אבל ידיעה זו לא התמידה, וכאשר עבר הנס זמן מה,

חזרו לספק זה, וכמו שנאמר (תהלים קו, יג) "מהרו שכחו מעשיו", ושוב האמינו שנמסרה ההשגחה לכוכבי שמים ולשרים עליונים. וכאשר רצה הקב"ה להחזירם למוטב, חזר ועשה מופתים בקרב הארץ. וספיקות אלו התמידו במשך כל ימי בית ראשון וגלות בבל, ולכך לא היתה התורה תקועה בלבב כלל ישראל, והיה זה מצב של חושך ואופל.

בימי מרדכי ואסתר האיר שחר האמונה התמימה ונתאזרח בלבבות

אך בימי מרדכי, כשראו ישראל את השתלשלות הנסים, הִחַל במעשה ושתי, וְכָלָה בתלייתם של המן ובניו, והבחינו בחסדי ההשגחה העליונה, מבעד לחשכת הסתר הפנים ששררה באותה העת, נתקעה בקרב ליבם, אמונה שלימה ומוחלטת, עד שהאמינו בתכלית האמונה, שהשי"ת משגיח בפרטיות, ואין דבר נעדר מידיעתו, ולכן לא יאתה העבודה כי אם לו לבדו. וע"י כן חזרו וקיבלו את התורה, בלב שלם ומרצון גמור (ע"פ שבת פח.).

וכאשר התחזק תוקף האמונה האמיתית והשלימה, אזי 'ליהודים היתה אורה', כי סרו חשכת השכל ואופל הטעות מהם, ואורו עיניהם באמונת ה'. ומשום כך, מאותו הדור ואילך, חדלו הניסים שנעשו לישראל בפרהסיא, לפי שכבר אין צורך בהם, באשר נקבעה בלבבות, אמונת צור עולמים, ואין הם זקוקים שוב לניסים, כדי לחזק אמונה זו. ולכך המשילו חז"ל את אסתר שהיא סוף כל הניסים, לסוף הלילה ולעלות השחר, כי באותו הדור נסתיימה חשכת ה'לילה', הטעונה בספיקות וחקירות, מקרב לבב ישראל, ועלה והאיר שחר האמונה ונתאזרח בלבבות.

'עמלק' בגימטריא 'ספק'

ועתה נחזה, כי בחינה זו של הטלת ספיקות באמונת ה', היא מיסודו של עמלק, וכפי שהעיד עליו הכתוב, שמהותו היא 'אשר קרך בדרך', ודרכו לקרר ולהחליש את האמונה הבהירה בהשי"ת, על ידי השגות וספיקות והטלת דופי בכל דבר שבקדושה. [וזאת כדברי דורשי רשומות, ש'עמלק' בגימטריא 'ספק', כי היא מהות ענינו, וכדלהלן].

הנה נאמר במלחמת עמלק (שמות יז, יא-יב), "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו', ויהי ידיו אמונה עד בא השמש". ודרשו במכילתא (פר' בשלח), 'גדול כח האמונה, שבזכות האמונה ניצחו את עמלק, שנאמר ויהי ידיו אמונה'. והיינו כי בחינת ה'זויה ידיו אמונה', היא שעמדה לישראל לנצח את עמלק.

ובדרשות ר"י אבן שועיב (פר' בשלח) נתבאר, 'בזכות שהאמינו ישראל בה', ניצחו את עמלק. ולכך הוצרך משה לצוות ליהושע, בחר לנו אנשים ובא הילחם בעמלק, דהיינו אנשים חסידים ויראי השם, המאמינים באמונה קיימת, ובוטחים בטחון גמור בשם. ובזכות משה והאנשים שבחר יהושע שהיתה בהם אמונה, ניצחו את אותה המלחמה, ולא בזכות קטני אמנה שהיו אומרים היש ה' בקרבנו אם אין. ואלו היו הנחלשים שהענן היה פולטן, שהיו שתויין ממי המרים מאמונות רעות'.

ולאור דברי היערות דבש דלעיל, יתפרש, שההכרח לנצח את עמלק דוקא בכח האמונה, הוא משום שהעמלקים באו על ישראל מחמת התרופפותה של האמונה התמימה בהשי"ת, וכאומרם 'היש ה' בקרבנו אם אין', שנסתפקו בדבר השגחת ה' בתחתונים. ודברים אלה מפורשים במדרש תנאים (דברים כה), 'כל הנחשלים אחריו, כל הנלחשין אחריו, אלו שהיו מהרהרין אחר מדותיו של הקב"ה, כענין שנאמר, היש ה' בקרבנו אם אין'. וכן דרשו (שמו"ר כו, ב), 'אמרו, אם ריבון הוא על כל המעשים, כדרך שהוא ריבון עלינו, נעבדנו, ואם לאו, נמרוד בו. אמר להם הקב"ה, אם בקשתם לבדוק אותי, יבא הרשע ויבדוק אתכם, מיד ויבא עמלק'.

הטלת ספיקות באמונת ה' מיסודו של עמלק

וטעם הדבר שדוקא עמלק בא בעקבות הספיקות האמוניות, יותר משאר האומות, נתבאר בספר מאור ושמש (פר' בשלח) ע"פ דברי הזוה"ק, שעיקר ענינו של עמלק הוא לעקור מישראל את האמונה השלימה בהשי"ת, וליצור מצב של ספיקות והרהורים בעבודת ה'. ולכך תכף כשאמרו 'היש ה' בקרבנו אם אין', מיד 'ויבא עמלק'. ולכן כשנחלשת האמונה השלימה בלב ישראל, מתחזק ומתגבר כחו של עמלק, להרע לישראל.

הכשר שבטבחים שותפו של עמלק

ועקב דברינו זכינו לפנינה יקרה, בביאור דברי המשנה בשלהי מסכת קידושין (פב.), 'הכשר שבטבחים שותפו של עמלק', ופירש רש"י, ש'ספיקי טריפות באות לידו, וחס על ממונו ומאכיל'. והקשה המאירי (שם, פ:), שלכאורה אין שום קשר ודמיון בין אותו טבח המאכיל טריפות לבין עמלק. ברם, להנ"ל הרי זה נפלא, כיון שאותו טבח מתיר לעצמו להאכיל טריפות, למרות חשש האיסור הכרוך בדבר, וזאת מפני שישנו צד ספק בכך, והרי הוא שותפו של עמלק, שדרכו להכשיל באיסורים על ידי יצירת ספיקות ותהיות.

תלייתו של הפן, מדה במדה כנגד הנהגתו האומרת 'איני יודע'

ואכן, גם 'בן בנו של קרהו', הלא הוא המן הרשע, אחז בדרכי אבותיו, והטיל ספק בלב האומות, ביחס לכל הניסים שאירעו לישראל. וכדבריו באגרות ששלח לכל העמים (אסת"ר פרשה ז), 'בצאתם ממצרים, היה עמהם משה, ובכשפיו נטל מקל והיכה את הים, ונכנסו ביבשה בתוך הים ועברו, ואיני יודע במה עברו, ובמה יבשו המים. ובשעה שבא עליהם עמלק אבי אבא למלחמה, נטל משה מקל בידו, ואיני יודע מה עשה בו, וכיון שבא עליהם איני יודע מה לחש עליהם, ורפו ידיהם ונפלו לפנייהם. באו על סיחון ועוג שאין כל בריה היתה יכולה לעמוד בפניהם, ואיני יודע במה הרגום'.

ואף שכל האומות ידעו שכל כוחם של ישראל אינו אלא בסייעתא דשמיא, וכל מאורעות הניסים שהזכיר המן בדבריו, נעשו לישראל ע"י הקב"ה, הטיל אותו רשע ספק בכל דבר וענין באומרו 'איני יודע', וזאת כדרכו של עמלק מאז ומעולם. [ויש להטעים בזה דבר נפלא, שהנה ידוע שבלשון חז"ל נקרא 'ספק' בלשון 'תולין' (פסחים פ"א מ"ד, ועוד), ולכך מה יאה לו להמן עונש תלייתו, וזאת כנגד הנהגתו, 'לתלות' ולעורר ספק בכל דבר שבקדושה].

'אסתר מן התורה מנין'

ואם נבקש למצוא את אותו הזמן שבו נתגברו התהיות והספיקות באמונה ביותר, הרי זה בימי מרדכי ואסתר, שנתקיים בדורם המקרא "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא". וכדברי חז"ל (חולין קלט:): 'אסתר מן התורה מנין, ואנכי הסתר אסתיר', וביאר המהרש"א (ח"א שם), 'שבימיה של אסתר נתקיים מקרא זה, שאמר הקב"ה אסתיר, לפי שריחקו והסתירו ישראל עצמם מדיבור אנכי, שהוא עיקר האמונה, וכפי שאמרו, למה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, לפי שהשתחוו לצלם'. ומצב זה של הסתר פנים, הצמיח שאלות ותהיות שאינם מדרך האמונה. ובשעה שיש רפיון אָמוּנִי, מתעורר כחו של עמלק, ולכך עלה בידו של המן לקטרג על ישראל, ובייחוד שעשה זאת בדרך של הטלת ספק כאופיו של עמלק.

ברם, דוקא מבעד לחשכת הסתר הפנים, זכו ישראל באותו הדור, להבחין בהשגחת ה', על כל צעד ושעל, כמבואר למתבונן בהשתלשלותה של המגילה. ועל ידי כך נחקקה ונקבעה אמונת ה' בליבם, והוסרו מליבם כל ספיקות האמונה, וכדברי היערות דבש דלעיל, שזוהי בחינת האורה שהיתה מנת חלקם של ישראל באותה שעה.

ביאורו של בעל הנתיבות המשפט עה"פ ליהודים היתה אורה'

ויש בנותן טעם לצרף לזה, את ביאורו של הנתיבות המשפט ב'מגילת סתרים' (אסתר ח, טז). שהנה ידועים דברי חז"ל (מגילה טז:): עה"פ ליהודים היתה אורה", 'אורה זו תורה'. והקשו המפרשים, שלכאורה, וכי קודם לכן לא היתה תורה, ואיזו 'תורה' מיוחדת נתחדשה באותו דור. וביאר המגילת סתרים, על פי הגמ' בסנהדרין (כד.), 'במחשכים הושיבני, זה תלמודה של בבל'. ופירש רש"י, שתלמודם היה ספק בידם', והיינו שהיו להם ספיקות רבים בלימודם. אבל בשעת הנס בימי מרדכי, היה תוקף השפעת השי"ת, וניתנה להם השגה רוחנית גדולה, עד שהתורה נהייתה לאורה, ונתבארו ונתבררו להם כל הספיקות. ודברים אלו מצטרפים להמבואר במאמר זה, שגאולת ישראל באותה שעה, היתה בדרך של סילוק הספיקות, והנהרת הנפש בהארת התורה והאמונה.

הרוצה שיתקיימו נכסיו יטע בהן אדר

ולאור דברינו נראה להמשיך הקו הלאה, ולפרש את שמו של חודש אדר, עפ"ד חז"ל (ביצה טו:), 'הרוצה שיתקיימו נכסיו, יטע בהן אדר, שנאמר אדיר במרום ה"'. ופירש רש"י, 'אדר לשון קיום וחוזק, ולכך נקרא אדר'. ולפ"ז יתכן לבאר, שחודש אדר נקרא כן, על שם חיזוק תוקף האמונה בחודש זה. והיינו, כפי שכתב בתורת המנחה לר' יעקב סקילי (דרשה לו), שלא רק בימי מרדכי זכו ישראל לנצח את עמלק באדר, אלא אף לדורות מסוגל חודש זה למחיית עמלק, ובו ימחה עמלק לעתיד לבא, ביד' ובטו' אדר. ונמצא שחודש אדר מסוגל למיחוי ומיגור כל ספק ורפיון באמונה, הנובעים משורשו של עמלק, ובו מאירה ויוקדת בעוז האמונה בריבון העולמים, ולכך יאה לו השם 'אדר'.

'אין שמחה כהתרת הספיקות'

ומעתה נגלה לעינינו פשר השמחה המיוחדת לחודש אדר, כאמרם 'משנכנס אדר מרבין בשמחה', וזאת כי הנה ידוע, ששמחת התרת הספיקות היא השמחה מובחרת מכל השמחות, שהרי 'אין שמחה כהתרת הספיקות' (תורת העולה לרמ"א ח"א, פ"ו). ולכך, חודש אדר שהינו מועד של חיזוק האמונה השלימה, ושל התרת הספיקות מבית היוצר של עמלק, הוא חודש של אורה ושמחה ליהודים, בימים ההם ובזמן הזה, כי משנסתלקו הספיקות והעמעומים, אור נוגה מאיר את כל גווניה של עבודת ה', וליהודים היתה אורה.

אורה זו תורה, בבתי ערי חומה

מרגניתא טבא המאירה באור יקרות את ענינם הנעלה של ימי הפורים, מצאנו בשו"ת דברי יציב (חו"מ סי' פד) לאדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג רבי יקותיאל יהודה הלברשטאם זצ"ל.

כי הנה כתב רבינו ניסים (מגילה א. מדפי הרי"ף), שהטעם שקבעו חז"ל יום מיוחד בפורים לעיירות המוקפות חומה מימות יהושע בן נון, הוא לפי שרצו לחלוק כבוד לארץ ישראל. ולכאורה יש להבין מדוע עשו זכר דוקא בענין השייך לדין בתי ערי חומה, ומדוע תיקנו יום פורים מיוחד לדרים בערי החומה.

וכתב הדברי יציב לכאר זאת על פי יסוד נפלא שאדניו מבוססים על דברי הרמב"ן בפרשת בתי ערי חומה (ויקרא כה, כט), שהיה הבדל גדול בין תושבי ערי השדות והפרזים לתושבי הערים המוקפות חומה. כי בערי השדות היו דרים עובדי האדמה שהיו חורשים וזורעים בשדותיהם ומתפרנסים מיבולם. אך בבתי ערי חומה היו דרים התלמידי חכמים שתורתם אומנתם. ועל כן היתה לערים המוקפות קדושה מיוחדת של בתי ערי חומה, וזאת משום שהיו מקיפים עצמם בחומה כדי שיהיו מובדלים מעסקי העולם הזה של אנשי השדות.

[וראה בפרי צדיק (פר' שלח אות ב) לר' צדוק הכהן מלובלין, שהוכיח מהמשנה בכלים (פ"א מ"ז) שלעיירות המוקפות חומה יש קדושה יותר משאר הערים שבארץ ישראל].

ולפי זה מבואר היטב הקשר שבין קדושת בתי ערי חומה לחג הפורים. כי הנה דרשו חז"ל (שבת פח.) שבימי מרדכי ואסתר קיבלו את התורה מאהבה, וכתבו המפרשים שמכך יש ללמוד שעיקר הגזירה היתה מחמת ביטול תורה, שכדי לתקן זאת התחזקו בקבלת התורה, עד שזכו לבחינת 'ליהודים היתה אורה- זו תורה'. ולכן עושים בפורים זכר ייחודי לבתי ערי חומה שבארץ ישראל, וחוגגים ביום נפרד ומיוחד את הפורים בערי בתי חומה, משום שערים אלו הם ערי לומדי התורה כמבואר לעיל, ויש בזה זכר לכך שהגזירה היתה בגלל ביטול תורה, ויש בזה גם תיקון בחפצנו להזכיר את ערי התורה המוקפות חומה, כאות לשאיפתנו לעמול בתורה כיאה להולכים בדרכי יושבי המוקפין העמלים בתורה.

ועל פי זה יתבארו באופן נפלא דברי הגמ' במגילה (ג:), שרק כרך שהוקף בחומה ואחר כך ישבו בו בני העיר, הוא בכלל בתי ערי חומה, אבל אם מתחילה ישבו בו ורק

קונטרס בעניני פורים

לאחר מכן הוקף בחומה, אין לו קדושת בתי ערי חומה. והיינו משום שאם הוקף מתחילה, מראים בזה מייסדי העיר שהקמתה היא בעבור לומדי התורה, והיקף העיר בחומה נעשה להבדיל בין עובדי השדות לאלו שתורתם אומנותם. מה שאין כן אם נתיישבו בו לפני הקפת החומה, הרי שאין הוכחה שהחומה נועדה להבדיל בין לומדי התורה לבעלי האדמה, ויתכן שהוקפה מפני האויבים והמלחמות וכיוצ"ב, ולכן באופן זה אין לעיר קדושת בתי ערי חומה.

והנה כתבו **התוס' בכתובות** (מה: ד"ה על), שעיר שרובה נכרים, אין לה קדושת בתי ערי חומה. ולאור היסוד הנ"ל הרי זה כמין חומר, כיון שכל ענין ערי חומה הוא מפני היותם מיוחדות למי שתורתם אומנותם, וכיון שיש שם רוב עכו"ם, הרי הם מבטלים את קדושת ערי החומה.

והוסיף עוד, כי הנה הדין הוא שכרך שאין בו עשרה בטלנים [לומדי תורה] נידון ככפר, ומקדימים דייריו לקרוא המגילה ביום הכניסה (מגילה ג.). ודעת הרמב"ן שאף במוקפות חומה צריך שיהיו בה עשרה בטלנים. ולהנ"ל יתבאר דהיינו משום שכל קדושת הערים המוקפות חומה היא מחמת היותם מושב עמלי התורה, ולכך אם אין בה עשרה ת"ח אין בה קדושת בתי ערי חומה, ואינה נידונת כמוקפת חומה.

ואפשר שלכך דקדקו לומר 'עשרה בטלנים' ולא אמרו 'עשרה ת"ח', כי רמזו בזה להבדל המיוחד את תושבי ערי החומה משכיניהם בערי השדה, בהיותם בטלים ממלאכה.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה השבועית במייל:

rinuna@shtaygen.co.il

בראותם יחד

עצת המן, תכלת מרדכי, משלוח מנות, וקבלת התורה

מאהבה – מאפייני מאורעות הפורים והארת המועד

בימים ההם ובזמן הזה

הנה נודעו דברי רבי שלמה אלקבץ - מחבר הפיוט "לכה דודי" - בספר מנות הלוי (דף ר"ח ע"א), בביאור הטעם שתיקנו מרדכי ובית דינו את מצות משלוח המנות איש לרעהו בפורים. וזו לשונו, "ותיקנו משלוח מנות איש לרעהו, כמו שהיה ענינם להקהל כאיש אחד ולעמוד על נפשם, כל אחד עם חבירו, היפך דברי איש צר ואויב שאמר על בני, ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, דהיינו שיש ביניהם פירוד לבבות".

ודברים אלו הינם יסוד מוסד ואבן פינה להבנת עומק ענינם של ימי הפורים בימים ההם ובזמן הזה. ולאורם נפיק את הלקחים הראויים להילמד לדור ודור ממה שאירע בימי מרדכי ואסתר, ומצַעֲדֵי החיזוק שנקטו ישראל בדור ההוא עד שזכו לישועה גדולה מאת השי"ת, אשר הפר את עצתו של המן הרשע, והשיב לו גמולו בראשו.

רבינו עזריה פיג'ו - ישראל שבאותו הדור של אחשורוש לא היתה

ביניהם אהבה נאמנה

תחילה יש לדעת, כי באותו דור שררו בעם ישראל פירוד ומחלוקת, ולא היו הלבבות מאוחדים באהבה ורעות. ודבר זה עמד להם לרועץ, כי בזה קיטרג המן על ישראל לפני המלך אחשורוש, באומרו "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים" (אסתר ג, ח). וכפי שפירש האבן עזרא "מפוזר ומפורד בין העמים - שיפרד איש מעל אחיו, כל כך הוא רע".

וכן נתבאר בדברי רבינו עזריה פיג'ו בספר בינה לעיתים (ח"א דרוש ב' לשבת זכור), "ישראל שבאותו הדור של אחשורוש לא היתה ביניהם האהבה הנאמנה איש את רעהו, אלא פירוד וחילוק לבבות, כדברי הצר הצורר, ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים. כי העם שהוא אחד לפי האמת, שיש בו בעצמו סגולה זאת המיוחדת להיות עם אחד וזה כל פרי שלמותו, עתה הוא להפך, כי הוא מפוזר מעט הנה ומעט הנה, והיה מן הראוי

אחר היותם רחוקים אלו מאלו, שאותו המעט שנמצא יחד יהיו לאחדים באהבה עזה בלב אחד לא יפרדו, ואינם כן, אלא הוא מפורד בינו לבינו, כל אחד מתרחק ומתפרד מחברו".

'רפידים' אותיות 'פרידים', כי מימים ימימה לא היה בכחו של עמלק להרע אלא כשנתפרדה חבילת ישראל

והכלי יקר (שמות יז, ח) [וכ"ה בשפת אמת (פורים תרמ"א)] הוסיף בזה, כי מימים ימימה לא היה כחו של עמלק לקטרג ולהזיק אלא כשנתפרדה חבילת ישראל, ולא היו כולם באגודה אחת, כי כשישראל מאוחדים בלב ונפש, אף אומה ולשון אינם שולטות בהם ואינם יכולים להרע להם. וכפי שהיה בעת יציאת אבותינו ממצרים, שבא עליהם עמלק בהיותם ב'רפידים' שהוא אותיות 'פרידים', והיינו משום שהיו שרויים במחלוקת ופירוד הלבבות [וכפי שהביא רש"י (שמות יט, ב) מהמכילתא, שכל החניות שהיו לפני מתן תורה היו בתרעומות ומחלוקות] ולכן מצא עמלק מקום להרע ולהצר להם.

ולכן אף בדורו של אחשורוש, שלא היו ישראל מאוחדים, בא בן בנו של קרהו, הלא הוא המן שהיה מזרע עמלק, וקיטרג עליהם בהיותם משוללי האחדות, כי ידע שבמצב זה יש בכחו לגזור עליהם רעות.

כשישראל באחדות מי יחפש אחר נקוד וטלוא בעיזים

והגם שהיו בידי ישראל עוונות אחרים, שנהנו מסעודתו של אחשורוש וכיוצ"ב, מכל מקום כבר ביאר הגר"י אייבשיץ בספר יערות דבש (ח"ב דרוש ב'), שאם היו ישראל מאוחדים לא היה בכחו של המן להרע עליהם חרף עוונותיהם, וכלשונו שם "אבל הענין כך, כי ישראל כולם צדיקים דכתיב (ישעיה ס, כא) ועמך כולם צדיקים, ואפילו ריקנים שבהם מלאים מצות כרימון (ברכות נז.), אמנם זהו כשישראל באגודה אחת, שאין מכיר במומם, והם כעדר רחלים שעלו מהרצחה, שכולם מתאימות ושכולה אין בהם, כי מי יבדוק אחרי כל מום. כי אדם שקונה עדר רחלים גדול כאחד, מי יחפש אחר נקוד וטלוא בעזים וחום בכשבים. אבל כשהם נפרדים זה מזה וניצב כל אחד לבדו, אז צריך בדיקה לכל דבר בניב שפתים, אפילו קטן כגדול יחשב".

ויש להוסיף לזה את דבריו המאלפים של המשך חכמה בדבר חשיבותה של האחדות להגנתם של ישראל מפני כל צר ומציק. כי הנה ידועים דברי המדרש (ילקו"ש בשלח לד') שבקריעת הים טענו המקטרגים לפני הקב"ה, שכמו מצרים כך גם ישראל עובדי עבודה זרה, ומדוע עושה הוא להם ניסים, וקורע בעבורם את הים. ולכאורה קשה מדוע

לא קיטרגו וטענו כן בשעה שהיכה הקב"ה את מצרים ועשה ניסים גדולים ישראל, שהרי היו יכולים לטעון שישראל עובדי עבודה זרה כמצרים ומדוע ראויים הם להגנה ומחסה.

ותירץ זאת על פי דברי הירושלמי (פאה א, א), שבדורו של דוד אף שהיו כולם צדיקים, היו נופלין במלחמה משום שהיו בהם בעלי לשון הרע. אך בדורו של אחאב אף שהיו עובדי עבודה זרה, לא נפלו במלחמה, כיון שלא היו בהן לשון הרע. וביאר המשך חכמה, שבשעה שישראל מאוחדים, גם אם חוטאים הם בע"ז וגילוי עריות, נאמר בהם "השוכן אתם בתוך טומאתם" (ויקרא טז, טז). וטעם הדבר, משום שע"י האחדות, עומדת להם זכות הרבים, ומגינה עליהם מכל קטרוג. אך כשישראל אינן מאוחדים, ויש בהן לשון הרע ורכילות, ממילא אינם כרבים, ואינם כציבור, ולכן נידונים הן, גם על העבירות שבין אדם לחבירו, וגם על עבודה זרה וגילוי עריות, כיון שחסרים הן את זכות הרבים.

ולפי זה ביאר המשך חכמה, שעל הניסים שנעשו לישראל ביציאת מצרים, לא היה קטרוג, משום שהיו מאוחדים [כמבואר במכילתא (פר' בא, פרשה ה')]. ואף שחטאו בע"ז, הגינה עליהם אחדותם, ובזכותה נעשו להם ניסים. אמנם כשהיו בים סוף, לא היו באחדות, וכדברי המדרש (מכילתא בשלח יד') שנחלקו לד' כיתות, אחת אמרה ניפול לים, ואחת אמרה נחזור למצרים, אחת אמרה נעשה מלחמה כנגדן, ואחת אמרה נצווח כנגדן. וכיון שנחלקו ונתפרדה החבילה, נחסרה מהם זכות הרבים, והיה מקום למקטרגים לטעון שעובדי ע"ז הם, ואינם ראויים לניסים.

כדי להינצל מהגזירה, הוצרכו ישראל לחזק את בְּדָקֵי האחדות, ולהסיר כל מחיצה וחוצץ מן הלבבות

ובכדי להינצל מגזירותיו של אותו רשע, הוצרכו ישראל לשוב ולחזק את בְּדָקֵי האחדות, ולהסיר כל מחיצה וחוצץ מן הלבבות. וביאר היערות דבש כי לכך אמרה אסתר למרדכי (אסתר ז, טז) "לך כנוס את כל היהודים", כי ע"י שיתכנסו כולם יחד באהבה ואחדות ובלב שלם ויזעקו לה', יזכו לישועה מלפניו ית'.

וכן ביאר הבינה לעתים (שם), כי כדי לתקן את חסרון האהבה והרעות אמרה אסתר "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי". דהיינו שעל אף היותם בצער רב ובסכנת שמד והרג, לא יכוונו לצום ולהתענות על צרתם אלא עלי שהנני נתונה בסכנה, ובזה יעידו בעצמם על היותם אוהבים זה לזה ומצטערים בצער חבריהם יותר מצער עצמם, ובעבור אחוה זאת יזכו לישועה.

והשפת אמת (פורים תרמ"א), ביאר שזהו שנאמר (אסתר ח, יא) "להקהל ולעמוד על נפשם", כי ההתקהלות מורה על היותם קהל אחד, ובעבור כך זכו להתגבר על אויביהם.

וכעין זה ביאר הגר"א את מה שנאמר (אסתר ט, טז) "ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם", כי מתחילה נאמר "נקהלו" בלשון רבים, ואחר כך נאמר "ועמד" לשון יחיד, ללמדך כי ע"י שנקהלו באגודה אחת כאיש אחד, עד שנאמר בהם "ועמד" לשון יחיד, זכו להינצל מאויביהם.

בכל שנה ושנה בפורים מתעורר כח האחדות בישראל

וביאר הבינה לעתים (שם), כי זו היתה כוונתם של מרדכי ובית דינו שתיקנו את מצות משלוח המנות בפורים. כי בזה יש תיקון לפירוד הלבבות שהיה בימיהם, שע"י ששולחים מנות איש לרעהו מרבים באהבה ושלוה ורעות. ויש בזה אף זכר לדורות למען ידעו כי כוחנו באחדותנו, ובלעדיה יהא מקום לצרינו להרע לנו, ולכך שומה עלינו לחזק ולהרבות את אחדות הלבבות בכל דור ודור, ובכל זמן ועת.

והן הן דברי רבי שלמה אלקבץ שבפתח דברינו, "ותיקנו משלוח מנות איש לרעהו, כמו שהיה ענינם להקהל כאיש אחד ולעמוד על נפשם, כל אחד עם חברו, היפך דברי איש צר ואויב שאמר על בני ישראל, ישנו עם מפוזר ומפורז, דהיינו שיש ביניהם פירוד לבבות".

וכן מצינו בדברי הב"ח (או"ח סי' תרצה), שכל הטעם של מצות משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ושש עם אוהביו ורעיו, ולהשכין ביניהם אהבה ואחוה ורעות.

וכבר כתב השפת אמת (פורים, תרמ"א), שבכל שנה ושנה בחג הפורים מתעורר כח האחדות בישראל, ועל כן מצינו שקבעו את מצוות הפורים באסיפה ובהתאחדות וכמו שנאמר (אסתר ט, כח) "והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה", וכפי שפירש רש"י, "משפחה ומשפחה - מתאספין יחד ואוכלים ושותין יחד, וכך קיבלו עליהם שימי הפורים לא יעברו".

"בראותם יחד תכלת מרדכי", כי רק ע"י היותם "יחד" זכו ישראל לראות בישועת ה'

ובזה יתבאר דברי הפיוט הנודע "שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי". כי לכאורה דבר זה משולל הבנה, כי מדוע הודגש שכולם ראו "יחד" את תכלת מרדכי, ומה מוסיף ה"יחד" בעצם ראיית תכלת מרדכי.

אמנם לדברינו במאמר זה יתבאר הדבר היטב, כי כל מה שזכו ישראל לראות בישועת ה' הגדולה שנעשתה עימם, עד לכך שמרדכי עלה לגדולה ויצא מלפני המלך בלבוש מלכות, היה בעבור שהתאחדו כאיש אחד בלב אחד, וזהו שאומרים "שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי", כי רק ע"י ה"יחד" זכו ישראל לראות בישועת ה' [וכע"ז כתב השפ"א הנ"ל].

תכלית כל הצרה דאז נועדה להכשיר את ישראל להארת קבלת התורה

ועתה נעמיק לפני ולפנים בהבנת מעלת האחדות שנדרשה בדורם של מרדכי ואסתר. כי הנה ידוע שבדור ההוא קיבלו ישראל את התורה מאהבה ורצון, וכדברי הגמ' במסכת שבת (פח.) "אמר רבא, הדור קבלו בימי אחשורוש, דכתיב קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר". ובתורת רבי צדוק הכהן מלובלין (ראה מחשבות חרוץ אות יז, ועוד) למדנו, כי לא היה זה ענין שנעשה אגב הנס שאירע להם, אלא שתכלית כל הצרה דאז נועדה להכשיר את ישראל להארת קבלת התורה.

וזכר ידוע הוא, שהאחדות והאחוה הם המפתח לקבלת התורה, וכמו שכתב האור החיים הקד' בפירוש הפסוק (שמות יט, ב) "ויוחן שם ישראל נגד ההר" שנאמר קודם מתן תורה, שע"י שנעשו כולם כאיש אחד [כדברי רש"י המפורסמים שנעשו כאיש אחד בלב אחד], היו ראויים הם לקבלת התורה. וכן אמרו במדרש (פתיחה לאיכה רבתי) "כשבאו ישראל לסיני השוו כולם אגודה אחת, אמר הקב"ה הרי השעה שאתן תורה לבני". ומבואר בזה שרק על ידי אחדות וחיבור אפשר לזכות לקבלת התורה, וה"ויוחן שם ישראל - כאיש אחד בלב אחד", אינו תיאור מצב, אלא תנאי ראשון לקבלת התורה.

וכיון שבאותו דור היו ישראל שרויים במחלוקת ופירוד הלבבות, לא היו ראויים לקבל באופן זה את התורה, ורק לאחר שהתאחדו בלב אחד זכו לכך. ולכן נאמר בפסוק המציין את קבלת התורה דאז (אסתר ט, כז), "קימו וְקַבְּלוּ היהודים עליהם" בלשון יחיד, כי רק בהיותם באגודה אחת וכיחידה אחת, זכו לקבלת התורה. וה"קב"ל" שנאמר בדורם של מרדכי ואסתר הוא המשך ישיר ל"ויוחן שם ישראל" שנאמר במתן תורה, כי בשתי הפעמים הללו שבהן קיבלו ישראל עליהם את התורה, היוותה האחדות את התנאי הראשוני לקבלת התורה.

ע"י מצות משלוח מנות זוכים לקבלת התורה מאהבה בכל שנה ושנה

והגר"י הוטנר בספר פחד יצחק (פורים מאמר לא') ביאר כעין זה, והוסיף, כי באמת בכל דור ודור זוכים לבחינת קבלת התורה. כי בחג השבועות זוכים לקבלת התורה

הנמשכת ממעמד הר סיני, ובפורים זוכים ישראל לקבלת התורה הנמשכת מהקבלה מאהבה שהיתה בימי מרדכי ואסתר. אלא שכדי לזכות לכך זקוקים אנו לעמוד בתנאי האחדות המאפשר את קבלת התורה, ולשם כך נתקנה מצות משלוח מנות איש לרעהו, שעל ידה יש קירוב לבבות, וכל ישראל מתאחדים ואוהבים זה לזה, וע"י זה זוכים לקבלת התורה.

ונמצא, שענין המשלוח מנות, איננו רק בריבוי אהבה בלבד, אלא שהוא המכשיר אותנו להיות ראויים להארת התורה המושפעת ביום הפורים, וזאת ע"י קירוב הלבבות הטמון במשלוח.

מחברת הכללות ומניות הבורסה הרוחנית של ישראל

ולאור כל זאת נזכה להעמיק עוד ולהשיג את הרובד הפנימי שבמשלוח המנות. כי הנה כתב השל"ה הקד' (תורה שבכתב דף א ט"ב) שרמ"ח מצוות עשה הן כנגד רמ"ח אברים, ושס"ה לא תעשה הן כנגד שס"ה גידים, ולא נקרא האדם "שלם" עד שיקיים את כולן, ואם חסר הוא אחד מהן, נקרא מחוסר אבר, ויהא צריך לבוא בגלגול עד שיתקן ויקיים את כל המצוות, עשה ולא תעשה. ולכאורה קשה שהרי יש הרבה מצוות שאי אפשר לכל אדם לקיים כלל אף אם ירצה, כי יש מצוות השייכות רק לכהנים, ויש מצוות התלויות בארץ וכיוצ"ב.

ותירצו המפרשים, שע"י שיקיים כל אחד מצות "ואהבת לרעך כמוך" ויקש'ר עצמו לכלל ישראל, ע"י זה נחשבים כל ישראל לאיש אחד, וכל המצוות שמקיים כל אחד מהם נחשבות כאילו כל אחד ואחד מישראל קיים אותן. וכמו שכתב האור החיים הקד' (שמות לט, לב) "כִּמְז באומרו ואהבת לרעך כמוך, פירוש לצד שהוא כמותך, כי באמצעותו אתה משלים שלימותך, ואם כן אינו אֶחָד אלא אתה עצמך וכאחד מחלקיך. ובזה מצאנו נחת רוח, כי ה' צוה תרי"ג מצוות, ומן הנמנע שיהא אדם אחד שישנו בקיום כולם וכו', אלא ודאי שתתקיים התורה במחברת הכללות ויזכו זה מזה".

והפרדס יוסף (בראשית מט, א) המשיל זאת לחברה שיש בה הרבה בעלי מניות, ואעפ"כ יכול כל בעל מניות, ואפילו אם הן מעטות, לומר שיש לו חברה, וכמו כן בתורה יש חלק ומנִיָּה לכל איש מישראל וכולם יחד שותפים בה, וכלל תרי"ג המצוות המתקיימות ע"י כלל ישראל, נזקפות לכל איש ואיש מישראל.

אשת החיל ומ"ח קניני התורה

וכעין זה ביאר הגר"א (משלי לא, כט), שכשזוכה האדם לכלל מ"ח קניני התורה, נקרא הוא בתואר "אשת חיל", שהרי חיל בגימטריא מ"ח. אך לא כל אדם זוכה לכלל הקנינים, וכפי רוב קניניו בתורה, כך תגדל מעלת תורתו. אמנם "רבות בנות עשו חיל", דהיינו שע"י האחדות בין עמלי התורה, זוכים המה לקנותה יחד, שהרי לכל אחד יש מעלה וקנין אחר בתורה, ועל ידי שעושין כולן אגודה אחת, קונים אותה במ"ח קנינים. וזהו שאמר הכתוב, "רבות בנות", דהיינו התלמידי חכמים, "עשו חיל", שעל ידי ריבוי המעלות והקנינים שיש באיגודן, זוכים לעשות "חיל" קנינים בתורה. וממילא "ואת עלית על כולנה" דהיינו התורה שהיא מהאותיות א' עד ת', עולה ונקנית על ידי כולם יחדיו.

ונמצא שיש בכח האחדות ואהבת החברים, לקבץ ולכלול את כל קניני התורה, וליתן את של זה בזה, שעל ידי שמתאגדים יחד, זוכים לכלל מ"ח הקנינים, וגם אם האדם לכשעצמו חסר את שאר הקנינים, זוכה הוא לקנות את התורה, בעבור חבריו שזכו לאותם קנינים.

ולכך בשעה שבאו ישראל לסיני, ונעשו אגודה אחת, כאיש אחד בלב אחד, אמר הקב"ה הרי השעה שאתן תורה לבני [כמבואר במדרש לעיל], כיון שנתנית התורה תלויה בקניניה, וכיון שנתאחדו ישראל, הרי יש בכללן מ"ח קנינים, וראויין הן, וראויה השעה, ליתן להם את התורה.

משלוח מנות איש לרעהו היינו משלוח ונתינה של החלק האישי והפרטי שלי בתורה, לחברי

ומעתה יבא, כי דבר זה נרמז במצות משלוח מנות. כי "מָנָה" היא מלשון חֶלֶק ומתנה (ראה מצודת ציון שמואל א', פ"א פס' ד). ומשלוח מנות איש לרעהו היינו משלוח ונתינה של החלק האישי והפרטי שלי בתורה, לְחֶבְרִי, כי כמבואר לעיל זהו התנאי לקבלת התורה, ע"י שהחלק בתורה של כל איש מישראל נתון אף לרעהו, שע"י זה זוכים כל ישראל לקיים את כל מצוות התורה, ולכלל מ"ח קניני התורה, וממילא ראויים הם לקבלת התורה על ידי כן.

"זכור" ר"ת זכרון כבוד ואהבת רַעַ

ולאור הדברים הללו יתבאר כמין חומר ענין נוסף. כי הנה מצינו שעמלק בא על ישראל כשהם ב"רפידים". ולדבר זה ישנם שתי משמעויות: א. שֶׁכָּפוּ יְדֵיהֶם מִן הַתּוֹרָה. ב.

'רפידים' אותיות 'פרידים', שהיו שרויים בפירוד ומחלוקת. [כמבואר לעיל בכלי יקר ובשפ"א]. ובהשקפה ראשונה, אין קשר המחבר בין שני הענינים הללו.

אמנם מדברי החיד"א בספר דברים אחדים (ח"ב דרוש יז' לפרשת זכור) למדנו שרפיון התורה והאחדות שלובים זה בזה. כי כיון שהאחדות היא תנאי לקבלת התורה, היה להם לישראל לעשות כל שביכולתם למען לא ישררו ביניהם מחיצות של קנאה ותחרות, [ובפרט שמתחילה לא יצאו ממצרים אלא על דעת שיקבלו את התורה בהר סיני (ראה שמות ג, יב)]. ומשלא עשו כן, והיו שרויים בפירוד ובמחלוקת בבחינת 'פרידים', רפו ידיהם מן התורה, כיון שלא היו ראויים לקבלה. ובעבור אותה שנאת חינם קפצה עליהם שנאתו של עמלק שבא להילחם בהם.

והוסיף, כי זהו ענינה של פרשת זכור, שעל ידה נזכור את עוון השנאת חינם שהביא עלינו את עמלק, ונמחק מליבנו כל נקימה ונטירה, ונבער מתוכנו כל שנאה ומחלוקת, ובזה ירפה כחו של עמלק.

וכתב, כי דבר זה רמוז בתיבת "זכור" שהיא ר"ת זכרון כבוד ואהבת ה', כי ע"י אהבת איש לרעהו אין כח לעמלק להזיק לישראל.

ועוד כתב החיד"א, כי זהו שקיטרג המן "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד", ודרשו חז"ל (מגילה יג:) שהמן אמר לאחשורוש שישראל ישנים מן המצוות. והיינו כי כיון שיש שנאה ביניהם, ממילא אין להם את זכות המצוות, כי רק כשיש אחדות נחשבת כל מצוה שמקיים כל אחד מישראל לזכות כלל ישראל, וממילא נחשב הדבר כאילו קיימו כולם את תרי"ג מצוות, וזכות זו עומדת להם כנגד אויביהם. אך עתה כשהם בבחינת "מפוזר ומפורד" אין להם את זכות המצוות, ואפשר להרע להם.

חודש אדר הוא חודש האחדות, ונקרא כן על שם "עשו לי קיטון אחד

ואדור ביניכם"

ובזה זכינו לפנינה יקרה, כי הנה חלים ימי הפורים המסוגלים לאחדות ישראל, בחודש אדר. וביאר בספר חידושי הרי"ם עה"ת (עניני חודש אדר) [וכ"כ בשמו השפ"א בפר' תרומה תרל"ב], שחודש אדר נקרא כן על שם מאמר חז"ל בתחילת פרשת תרומה בענין המשכן "עשו לי קיטון אחד וְאָדוֹר בֵּינֵיכֶם", כי אדר הוא לשון דירה, והיינו משום שחודש זה מסוגל להשראת השכינה בתחתונים, ובו מתקיים הענין של "אדור ביניכם".

[ואכן מצינו במדרש תנחומא (פר' פקודי) שהמשכן הושלם בא' באדר, אלא שהיה מפורק עד ר"ח ניסן. וכן מצינו בספר עזרא (פ"ו) שבנין ביהמ"ק השני נסתיים בחודש אדר. וכמו כן נקראות פרשיות המשכן לעולם בחודש אדר].

ולאור היסודות שנתבארו במאמר זה, יתפרש היטב הטעם שחודש אדר מסוגל להשראת השכינה. כי הנה כתב בעל החרדים (פרק עד'), "בעת שנסתלק יעקב מהעולם, ציונו וזירזנו על יחוד ה'. ולכך ציוה את בניו שיסירו מליבם קנאה ושנאה, שלולי כן אי אפשר לייחד את השם, שהוא ית' אינו שורה, כי אם כשישראל בלב אחד'.

וכן כתב החיד"א (דברים אחדים, שם), שבני ישראל הוצרכו להיות כאיש אחד בלב אחד לפני מתן תורה, כי בלא זה לא היו זוכים להשראת השכינה במתן תורה.

וענין זה מפורש בפרשת וזאת הברכה (דברים לג, ה) בפסוק "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל", ופירש רש"י "בהתאסף יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם".

ונמצא שאחדות הלבבות היא תנאי ראשון במעלה להשראת השכינה בישראל, ולכן חודש אדר שהוא חודש האחדות, מסוגל בייחוד להשראת השכינה בתחתונים. וזהו שנקרא שמו "אדר" על שם "עשו לי קיטון אחד ואדור ביניכם", כי ע"י האחדות המאירה בחודש זה זוכים ישראל שישרה הקב"ה את שכינתו בתוכם.

אחדות כמצות השקלים ולא ככלאים האסורים

ויש להמשיך הקו הלאה ולפרש לאורו את מצות מחצית השקל שנהגו לקיימה בחודש זה, וכדברי המשנה בתחילת מסכת שקלים "באחד באדר משמיעין על השקלים".

כי הנה כתב האלשיך (שמות ל, יג) בשם רבי שלמה אלקבץ, כי הטעם שציותה התורה לתרום מחצית השקל ולא שקל שלם, "הוא להורות את בני ישראל יחס אחדותם, בל יעלה על לב איש מהם שהוא נפרד מחבירו, כי אם כאילו כל אחד הוא חצי, ובהתחברו עם כל אחד ואחד מישראל נעשה אחד שלם".

ונמצא שיסוד מצות מחצית השקל הוא קירוב הלבבות ואחדות ישראל. וכיון שנתבאר שחודש אדר הוא החודש המסוגל לאחדותם של ישראל, אם כן אין לך חודש ראוי יותר הימנו לקיום מצוה זו.

קונטרס בעניני פורים

אמנם יש להוסיף בזה דבר נפלא, כי שם במשנה אמרו שבאחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים. ולכאורה מה הקשר שבין השקלים לכלאים. אלא, שגם כלאים מסמלים חיבור ואחדות, אולם לעומת השקלים שהם חיבור חיובי וטוב, הרי שהכלאים הם חיבור אסור ושילוי.

ולימדנו חז"ל בזה, כי כח האחדות ראוי לשימוש רק באופן החיובי של אחדות הלבבות לחיזוק בעבודת ה' וכיוצ"ב, אך אחדות להרשיע כדוגמת הכלאים האסורים, אינה ראויה ויש לעוקרה מן השורש. [שוב ראיתי שמביאים כן בשם ילקוט הגרשוני].

אורה זו תורה מתוך אחדות ואהבה

ולאור כל זאת נבין ונדע כי ה"אורה זו תורה" שלה זכו אבותינו בדורם של מרדכי ואסתר, איננה מאורע חד-פעמי. כי באמת בכל דור ודור, ובכל שנה ושנה, מאירה הארת קבלת התורה בפורים, ויכול כל אחד לזכות לבחינת "אורה זו תורה". אולם התנאי הבסיסי להארה זו, היא האחדות וקירוב הלבבות בין איש לרעהו. וע"י משלוחי המנות ושאר עניני קירוב הדעת הנהוגים בפורים, מכשירים אנו את עצמנו לעמוד בגדר מקבלי התורה, ואף זוכים להארתה של התורה המושפעת ביום זה לכל השנה כולה.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה השבועית במייל:

rinuna@shtaygen.co.il

מלחמת הבכורה

'עמלק' אותיות 'עם לק', שבא ללוק את דמן של ישראל

אלף ושש מאות מיל פסע ובא עמלק מהררי שעיר עד לרפידיים כדי להילחם בישראל, כמבואר במכילתא (פר' עמלק, א') ובתרגום יונתן (פי"ז פס' ח). ודבר זה מעיד על להיטותו הרבה של עמלק להתנכל לישראל ולהרע להם. ואכן, לדברי התנחומא (פר' כי תצא, ט'), להיטות זו רמוזה בשמו של עמלק, וכפי שדרשו שם, 'עמלק- עם שבא ללוק את דמן של ישראל'. וכן אמר רבי לוי בשם רבי שמעון בר חלפתא, 'משל למה היה עמלק דומה, לזבוב שהיה לוחט אחר המכה, כך היה לוחט עמלק אחר ישראל ככלב'.

ופישרה של להיטות איבה זו שהיתה בו בעמלק כלפי ישראל, טעון ביאור רב והתבוננות מעמיקה, כי מה עוללו לו ישראל, ומה הרעו לו, עד אשר היה לוחט אחריהם ככלב, ובא מארץ רחוקה כדי ללוק את דמן.

ומדברי חז"ל ניכר שלא היתה זו שנאה שוות ערך לשנאת שאר העמים לישראל, אלא שלעמלק היתה שנאה מיוחדת ונדירה לישראל, עד שראו חז"ל לנכון לכנותה בשם 'להיטות', ודבר זה אומר דרשני.

'פועל שטימת בכורה לעכור, קלוננו החרט בעט לזכור'

וכדי טפח בהבנת הענין נתגלה לנו ביוצר לפרשת זכור שיסד רבי אליעזר הקליר, 'פועל שטימת בכורה לעכור. צמיתות צאן קדשים למכור. קלוננו הקרט בעט לזכור. ראשית גוים לגלע בזכור'. הוי אומר, ששנאת עמלק לישראל הינה 'שטימת בכורה', ובעבור משטמה זו חפץ לעוכרם וללוק דמן. אך דברי הקליר סתומים וחתומים, כי מהי הבכורה שעמדה לרועץ בעיני עמלק, ואיזה קשר ויחס היה לו לישראל, עד אשר חפץ בבכורתם.

עמלק נשבע לעשו שיהרוג את זרע יעקב, אך המתין עד לאחר יציאת

מצרים

ואמנם, דברי הקליר נשענים ונטועים על יסודות המדרש שהביאו בפירוש בעלי התוספות בפרשתנו (פי"ז פ"ח), 'עשו השביע את אליפז בנו להרוג את יעקב, לפי שרימהו בבכורה. ואמר לו, בני בכורי, אם תהרוג את יעקב תשוב לך הבכורה. הלך

אליפז ונתייעץ עם תִּמְנֶע אמו, והיא מנעתו ואמרה לו, בני, יעקב גיבור ממך ויהרגך. ואביך הרשע, אם לא היה ירא ממנו פן יהרגהו, היה חפץ להורגו בידו, יותר מעל ידי אחרים. מה עשה אליפז כדי לקיים מצות אביו ושבועתו, הלך אל יעקב ונטל ממנו את כל ממונו, ועני חשוב כמת. כיון שראה עשו שלא עשה אליפז את מצוותו. הלך לעמלק בן אליפז ואמר לו שיהרוג את יעקב. נתרצה עמלק לדברי זקנו עשו, ונשבע לו שיהרגהו. כששמעה תמנע את הדבר הרע הזה, הזהירה אותו כמו שעשתה לאליפז, ולא קיבל עמלק את דבריה. אמרה לו, חוב גדול מוטל על זרעו של אברהם, כדכתיב "ועבדום ועינו אותם", ואם תהרוג את יעקב הרי החוב מוטל עליך ועל זרעו של עשו, כי אתם מזרע אברהם. ולכך המתין עד אחר השעבוד שנפרע החוב וְיִצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, ובא עליהם להינקות משבועתו. והיינו דכתיב "ויבא עמלק".

[ואמנם יש לציין את דברי המדרש שהביא רבינו אברהם סאבע זצ"ל בעל הצרור המור (פר' בשלח), 'וסיבת שנאת עמלק אמרו במדרש שהיא בסיבת צוואת תמנע. שביקשה להיזבק בזרעו של אברהם ולא קיבלהו. וכשראתה שלא קיבלהו נהייתה פלגש לאליפז בן עשו, כדי להיזבק בזרעו של אברהם אבינו. ותלד לו את עמלק, וסיפרה לו את כל המאורע. וציוותה לו צוואה בחרם, שְׂיִטֹר אִיבָה זו לישראל לעד לעולם. ולכן יבוא עמלק וילחם עם ישראל'. ומשמע שתמנע בעצמה ציוותה על עמלק לשנוא את ישראל. ברם, במסכת סנהדרין (צט:): **ובילקו"ש** (תהלים רמז תשסא) לא משמע כן, אלא שבעוון שריחקו את תמנע ולא קיבלהו, יצא ממנה עמלק שציער את ישראל].

וכן מצינו בדברי התרגום יונתן (פס' ח), שעמלק בא על ישראל 'בגלל מצותא [מריבה] דהוה ביני עשו וביני יעקב'. ויותר מכך נתבאר בתרגום לשיר השירים עה"פ "אחזו לנו שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים וכרמינו סמדר" (שה"ש ב, טו), 'ואתא עליהון עמלק רשיעא די נטר להו דבבו על עסק בכרותא וברכתא די שקל יעקב אבונא מן עשו'.

וזהו פישרה של 'משטמת הבכורה' שנזכרה בפייט, שהרי עמלק שטם ושנא את ישראל מחמת מכירת הבכורה ליעקב. ולכן היתה שנאתו לישראל גדולה יותר משנאת שאר האומות לישראל, כי הוא היה היחיד שנתקנא בהם בעבור עסק הבכורה.

יפאתי היה הדבר שקנה יעקב את הבכורה מעשו אחיו ונתנה לו

ואף התורת חיים (חולין צב). ביאר בדרך זו את ענין מלחמת עמלק בישראל [ומדבריו נראה שלא ראה את המדרש שהביאו בעלי התוס', בדבר השבועה שהשביע עשו את עמלק להזיק לישראל], אך הוסיף בזה נדבך נוסף. כי הנה ידוע שבעת יציאת מצרים חתם הקב"ה על כך שהבכורה מכורה ליעקב, וכפי שנאמר (שמות ד, כב), "כה אמר ה' "

בני בכורי ישראל", ופירש רש"י בשם המדרש, 'כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו'. וכן פירש החזקוני, "כה אמר ה', בני בכורי ישראל", מֵאֲתֵי הִיּהָה הדבר שקנה יעקב את הבכורה מעשו אחיו ונתנה לו'. ועל כן בא עמלק להילחם בישראל כשיצאו ממצרים, כי שטמם ושנאם על כך שנחלטה וניתנה להם הבכורה.

[וראה בבית הלוי (בראשית כה, לא), שבפסוק "בני בכורי ישראל נרמזו שתי המעלות שאיבד עשו, מעלת הבן, ומעלת הבכור. כי לכאורה כשקרא הקב"ה לישראל 'בכורי', כלול בזה גם שהם בניו, ומדוע נאמר אף 'בני'. אלא שהקב"ה שלל בזה שתי מעלות מעשו, את מעלת הבן, ומעלת הבכורה, ולכך אמר "בני בכורי ישראל" דהיינו שלישראל יש את שתי המעלות, מעלת "בני" ומעלת "בכורי", שלא כעשו, שלא די שאינו בכור אלא שאינו בן כלל. והיינו משום שנאמר (בראשית כא, יב) "כי ביצחק יקרא לך זרע", ודרשו חז"ל (נדרים לא. וסנהדרין נט:): 'ביצחק ולא כל יצחק', ללמד, כי רק מי שהולך בדרכיו של יצחק ראוי להיקרא על שמו. וכיון שעשו יצא לתרבות רעה, א"כ יצא מכלל בן, וממילא איבד אף את הבכורה, כי מי שאינו בן, בכורה מנין לו?].

יבוא יהושע יורש הבכורה, וילחם בעמלק המתנכל לבכורת יעקב

והתורת חיים הוסיף, כי משום כך לא נלחם משה רבינו בעצמו בעמלק, אלא אמר ליהושע "צא והלחם בעמלק". כיון שמלחמת עמלק בישראל היתה מלחמה על הבכורה, שעמלק סבר ליטול את הבכורה לעצמו ע"י שיתנכל לישראל. ולכך ראוי היה שיעמוד כנגדו מי שירש את בכורתו של יעקב, כדי שתגן עליו זכותו של יעקב בעל הבכורה. וכידוע העניק יעקב אבינו את בכורתו ליוסף, וכמו שנאמר (בראשית מח, כב) "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי", ופירש רש"י, 'שכם אחד- היא הבכורה' [וראה בתשובת הרשב"א (החדשות (מכתב יד) סימן שסח), שהבכורה לא תסור מיוסף לעולם]. ויהושע זכה לבכורתו של יוסף, שנאמר (דברים לג, יז) "בכור שורו הדר לו", ופירש רש"י שהכוונה היא ליהושע שיצא מיוסף, והיה כוחו קשה כשור. ולכך יבוא יהושע יורש הבכורה, וילחם בעמלק המתנכל לבכורת יעקב.

ואכן, במלחמת הבכורה היתה ידם של ישראל על העליונה, וביאר התורת חיים, שכיון שהבכורה באה ליעקב כדין, והסכים הקב"ה על ידו, לכך ניצחו יהושע וישראל את עמלק.

המהר"א ענתבי- אחשוורוש גידל את המן כדי להורות שהמן שהוא מזרע עשו, לו משפט הבכורה

וזאת למודעי, כי משטמת הבכורה שפיעפעה בלב עמלק, היתה חקוקה אף בזרעו
אחריו, וכמבואר בדברי התרגום יונתן במגילת אסתר (ג, ו), ששנאתו העזה של המן
הרשע למרדכי וישראל היתה בגין הבכורה והברכות שנטל יעקב מעשו. 'והוה חוך
קדמוי לאושטא ידוי למקטול ית מרדכי בלחודוהי, ארום חויאו ליה דמרדכי אתי מן
יעקב דשקל מן עשו אבא דאבוי דהמן ית בכורתא וית ברכתא, ויהודאי אינון עמא
דמרדכי, ובעא המן לשיצאה ית כל יהודאי די בכל מלכות אחשוורוש עמא דמרדכי'.

וביאר התורת חיים, כי לכך קשר מרדכי על יריכו את שטר המכירה שבו קנה את המן
לעבד, והיה מראה זאת להמן כשהיה עובר בשער המלך [כמבואר בתרגום יונתן (אסתר
ג, ו)]. כי עשו נשבע ליעקב על דבר הבכורה [כמו"ש "וישבע לו וימכור את בכורתו"],
ומסתמא נשבע כדרך הנשבעים בימים ההם שהיו מניחים את ידם תחת ירך המשביע,
כפי שמצינו באברהם שהשביע את אליעזר [והביא בזה את דברי האבן עזרא, שהיו
משביעים זה את זה תחת הירך כדי לרמז שהנשבע הוא ברשותו של המשביע ותחת ידו
כאילו הוא עבדו]. ולכך נגע שרו של עשו ביריכו של יעקב כדי לסמל את רצונו בביטול
השבועה ומכירת הבכורה. ועל כן קשר מרדכי את שטר המכירה על יריכו במקום
השבועה אשר נשבע עשו ליעקב על מכירת הבכורה. כי מכירתו של המן למרדכי
סימלה את מכירת הבכורה ליעקב, ורצה מרדכי להראות להמן כי הוא וכל עמו עבדים
לזרע יעקב מימים ימימה.

ואכן, ראה בבעל הטורים (בראשית כה, ל), שיש קשר בין מכירת הבכורה ליעקב, לבין
מכירתו של המן למרדכי, שהרי התיבות "הַלְעִיטְנִי בְּאֶמְנָה" האדום האדום הזה" הם ר"ת
'המן'. 'לומר שכשם שיעקב קנה מעשו בכורתו בלחם ועדשים, כך קנה מרדכי את המן
לעבד בפת לחם'.

ויש להוסיף לזה את דברי המהר"א ענתבי זצ"ל בספר 'יושב אהלים', שאחשוורוש גידל
את המן מעל כל השרים כדי להורות שהמן שהוא מזרע עשו, לו משפט הבכורה.
ללמדך, כי סביב ענין הבכורה סבבה השנאה לישראל באותו דור.

כשיש אי יושר במכירה, בא עמלק ומערער על מכירת הבכורה

והנה כתבו התוס' במס' קידושין (לג: ד"ה ואימא) שעמלק בא על ישראל בעוון
המשקלות ומאזני מרמה [שבפרשת כי תצא נאמר לאחר פרשת המשקלות, "זכור את

אשר עשה לך עמלק". וביאר הגרמ"צ ברגמן שליט"א בספר שערי אורה (פר' כי תצא), שלכך בא עמלק בעוון משקלות, כי זהו עוון וחטא במכירה, וכשיש אי יושר במכירה, בא עמלק ומערער על מכירת הבכורה ליעקב.

עמלק שנקרא ראשית נלחם בישראל שהם ראשית אוננו של הקב"ה

ונראה להמשיך הקו הלאה, כי הנה כתב התורת חיים (שם) בביאור ענין הבכורה של ישראל, 'והענין הוא כי ישראל הם ראשית אוננו של הקב"ה, שבשעה שבא להראות את כח מעשיו ולברוא את העולם, העלה את ישראל בראשית מחשבתו, וע"י כן ברא עולם ומלואו, כמו"ש "בראשית ברא אלהים" בשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו'. וכן פירש החזקוני (שמות ד, כב) את הפסוק "בני בכורי ישראל", 'כל האומות בני הם, אבל ישראל חביבים לפני יותר מכולם והם הבכור, שהם עלו במחשבה להיבראות קודם האומות'. וכ"כ המהר"ל בגור אריה (שמות שם), 'ואני אומר כי רז"ל (ב"ר סג, יד) מפרשים "בכור" כמשמעו, לפי שהם ראשונים לכל הנבראים, ורק אותם ידע ה', ומפני זה נקראו "בכורי" כי השם יתברך ידע את ישראל בראשונה, ואחר כך את כל האומות, וזהו הבכורה שלהם'.

אמנם לעומת ישראל שנקראו ראשית, עומד עמלק שאף בו נאמר ראשית, וכדברי הכתוב (במדבר כד, כ) "ראשית גוים עמלק". והיינו שעמלק כופר בהשגחה, וטוען את הראשית ואת הבכורה לעצמו, ומשום כך נלחם בישראל.

פרשת ראשית הביכורים נסמכה לפרשת עמלק

ומה יוטעמו בזה דברי המלבי"ם (דברים פכ"ה), שפרשת זכירת עמלק שבפרשת כי תצא נסמכה לפרשת ביכורים שבתחילת פרשת כי תבא, משום שעמלק התגרה בישראל על דבר הבכורה, וענין הבכור הוא כענין הביכורים, להקדיש את הראשית להשי"ת. ולהאמור לעיל יתבאר כי עמלק טוען לעצמו את הראשית והבכורה, ולכך נסמכה לענינו פרשת ראשית הביכורים, המוֹכֵחַ שיש בורא לעולם, ולו מקדישים אנו את מעשי ידינו.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה השבועית במייל:

rinuna@shtaygen.co.il